

dr hab. prof. UAM Janusz Pawlik

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Agnieszki Kruszyńskiej *“Análisis de errores en la adquisición de los modos indicativo y subjuntivo por estudiantes polacos de Español como Lengua Extranjera”*

Rozprawa doktorska mgr Agnieszki Kruszyńskiej dotyczy sfery gramatyki hiszpańskiej, a konkretnie użycia trybów oznajmującego i łączącego w kontekście akwizycji języka hiszpańskiego przez polskich studentów filologii hiszpańskiej. Autorka analizuje błędy popełniane przez uczniów przy wyborze powyższych form werbalnych. Praca ma wymiar nie tylko teoretyczny, ale i praktyczny, poddając ocenie eksperymentalnej wyniki dydaktyczne realizowanego programu studiów uniwersyteckich. Celem pracy jest udowodnienie szeregu hipotez dotyczących wpływu wybranych czynników na częstotliwość i charakter popełnianych błędów.

Doktorantka zebrała próbę statystyczną polegającą na pisemnych odpowiedziach w języku hiszpańskim testujących znajomość użycia form osobowo-czasowych omawianych trybów w kontekście zdaniowym lub tekstowym. W badaniu wzięło udział 126 studentów filologii hiszpańskiej Uniwersytetu Łódzkiego w 2021 roku. Zaznaczono, że badanie miało charakter on-line z uwagi na panujące wówczas w Polsce warunki sanitarne (Covid 19). Ten fakt zmienił nieco sposób komunikacji ze studentami. Wady i zalety tej metody zostały szczegółowo omówione przez autorkę. Rozważono też potencjalny wpływ tego kanału komunikacyjnego na ostateczne wyniki testu. Ten pozornie nieistotny szczegół mógł rzeczywiście rzutować na wyniki i dobrze, że autorka nie pominęła go w swych komentarzach. Studenci biorący udział w testach reprezentowali różny poziom kompetencji gramatycznej, gdyż rekrutowali się z 2, 3, 4 i 5 roku studiów. Dla każdego poziomu wprowadzono zmienną w postaci liczby godzin z praktycznej nauki języka hiszpańskiego obowiązującej na danym roku. Szkoda jednak, że autorka nie uwzględniła innych zajęć w języku hiszpańskim (szczególnie gramatyki opisowej tego języka), które również wpływają na kompetencję językową.

Autorka przeprowadza rzetelne i kompetentne badania statystyczne w celu weryfikacji stawianych tez. Posługuje się testem istotności przy ich odrzuceniu lub przyjmowaniu. Punktem wyjścia jest hipoteza zerowa zakładająca, że nie ma istotnego związku między analizowanymi danymi lub zmiennymi. Hipoteza alternatywna jest zaprzeczeniem hipotezy zerowej i zakłada, że taki związek istnieje przy określonym współczynniku istotności. Autorka bada częstotliwość omawianych błędów w zależności od czynników o charakterze dydaktycznym (rok studiów, ilość godzin, rodzaj zadania itp.).

Trzeba przyznać, że jest to badanie bardzo zaawansowane i miarodajne, a doktorantka wykazuje się przy jego realizacji wyjątkową kompetencją. Należałoby sobie życzyć, żeby więcej badań językoznawczych opierało się na tak zaawansowanych narzędziach badawczych. Nawiasem mówiąc, autorka zakłada, że czytelnik doskonale orientuje się w narzędziach badawczych i stosowanej procedurze postępowania. Myślę, że tak do końca nie jest i można było nieco przybliżyć zastosowaną metodologię i omówić narzędzia jej realizacji.

Całość przedłożonej mi rozprawy doktorskiej liczy 215 stron. Oprócz zasadniczej części pracy dołączono obszerną bibliografię składającą się z ok. 210 pozycji naukowych w językach hiszpańskim, polskim i angielskim. Są to źródła wyselekcjonowane umiejętnie i krytycznie: od prac klasycznych w badanej dziedzinie do najnowszych publikacji uznanych autorów. Reasumując, literatura przedmiotu zarówno pod względem ilościowym oraz jakościowym nie wzbudza zastrzeżeń. Przedstawiono poglądy wielu naukowców, jasno i klarownie przedstawiając ich punkt widzenia i konfrontując je z propozycjami alternatywnymi. Są obecne w bibliografii fachowo sporządzone tabele i wykresy przedstawiające w sposób czytelny uzyskane wyniki badań.

Zasadnicza część pracy składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Kryje się za tym podział na część teoretyczną i praktyczną, o czym wspomniano wyżej. Pierwszy rozdział, liczący 34 strony, wprowadza i wyjaśnia pojęcia dydaktyczne związane z przyswajaniem drugiego języka (*aprendizaje, adquisición, interlengua, error*). Omówiono też podstawowe czynniki, które determinują efektywność nauczania/uczenia się języka obcego u dorosłych.

Rozdział drugi (55 stron) skupia się na kwestiach wyłącznie gramatycznych, opisując system funkcjonowania trybów w języku hiszpańskim i polskim, porządkując go dla potrzeb podjętego tematu. Organizacja rozdziału jest prosta, ale w zupełności satysfakcjonująca dla pracy o charakterze dydaktycznym. Wyjaśnia się mianowicie ogólne pojęcie modalności i trybu jako jego fleksyjnej odmiany na poziomie czasownika. Następnie opisano podstawowe różnice i podobieństwa w systemie funkcjonowania trybu jako kategorii werbalnej w obu badanych językach. Autorka skupia się głównie na różnicach, ale zauważa, że oba badane języki są fleksyjne i w wielu przypadkach zachodzi zbieżność między trybem warunkowym lub hipotetycznym a łączącym (*subjuntivo*). Te zbieżności jednak są powodem wielu błędów popełnianych przez Polaków ślepo przenoszących zasady języka ojczystego na hiszpański (interferencja językowa). Omówiono tryb rozkazujący, istniejący w obu językach, ale nie stanowiący źródła problemów natury dydaktycznej. Autorka pomija w tym rozdziale, jak i w zasadzie całej dysertacji, zagadnienia morfologiczne związane z trybami zakładając, że nie one są źródłem powstawania istotnych błędów. Zasadniczą uwagę skupia zaś na aspektach składniowo-semantycznych, które odzwierciedlają organizację opozycji trybu oznajmującego i łączącego w obu językach. Dokonano więc

podziału na zdania proste niezależne i zdania podrzędne zależne. W obu przedstawiono podstawowe zasady użycia badanych trybów w obu językach. Istotą zagadnienia jest funkcjonowanie trybów w zdaniach podrzędnie złożonych, co wynika z natury trybu *subjuntivo* jako trybu podrzędności. Tryb łączący występuje w hiszpańskim częściej niż jego odpowiednik polski, ale co gorsze figuruje on czasem obowiązkowo w kontekstach werbalnych o słabo zarysowanej cesze nierealności lub nieasertoryczności modalnej. Zgodnie z obowiązującą w literaturze hiszpańskiej klasyfikacją składniową zdań podrzędnych autorka dokonuje podziału na zdania podrzędne względne (*adjetivas*), okolicznikowe (*adverbiales*), podmiotowe i dopełnieniowe (*sustantivas*). W każdym z tych odmian dokonuje dość szczegółowego porównania użycia obu trybów w badanych językach (*indicativo/subjuntivo* ~ *oznajmujący/warunkowy* lub *hipotetyczny*). W obrębie zdań okolicznikowych dokonano dalszego podziału na zdania czasu, celu, porównania, przyczyny, wyniku, przyzwolenia, sposobu i warunku. Jest to podział stosowany w języku hiszpańskim i należy zaznaczyć, że uznanie zdań wynikowych tzw. pierwszego typu (*Myślę, więc jestem* ~ *Pienso, luego existo*) jest dyskusyjne (w tradycyjnej gramatyce języka polskiego lub francuskiego są zaliczane do zdań współrzędnych). W powyższych typach zdań okolicznikowych, jak i w innych opisywanych odmianach zdań podrzędnych, tryb łączący jest mimo wszystko mniejszościowy (dominuje tryb oznajmujący), co jasno wynika z przeprowadzonej analizy. Sporo uwagi poświęcono tzw. zdaniom rzeczownikowym i tu sposób prezentacji jest nieco inny. Autorka słusznie uznała, że w tym typie zdań szczególnie często dochodzi do wymiennego stosowania obu trybów z mniejszymi lub większymi konsekwencjami na poziomie semantyki. Dokonano więc podziału na zdania z obowiązkowym użyciem trybu oznajmującego, zdania z obowiązującym użyciem trybu łączącego i zdania podwójnego wyboru. W obrębie trzech wymienionych typów dokonano następnie trafnego podziału wg wartości semantycznej predykatu (*percepción, comunicado, actividad mental, voluntad, deseo, etc.*). Pewnym błędem redakcyjnym jest jednak w mojej opinii niewłączenie tych sekcji oznaczanych literami A, B, C... do spisu treści.

Rozdział trzeci stanowi zasadniczą część pracy (ok. 90 stron). Jak już wspomniano, polega on na badaniu wybranej, dość licznej grupy studentów Uniwersytetu Łódzkiego z kierunku filologia hiszpańska. Przedmiotem badania jest umiejętność stosowania obu trybów w czterech ćwiczeniach językowych o charakterze pisemnym. Ćwiczenia są podzielone na dwa typy z punktu widzenia dydaktycznego: wybór właściwej formy w kontekście wyizolowanego zdania i w szerszym kontekście dyskursywnym. Autorka analizuje odpowiedzi poprawne i błędy popełniane w określonym kontekście językowym. Stara się przy tym ustalić przyczyny poszczególnych błędów i prognozować warunki ich uniknięcia na przyszłość. Stosowane są w tym celu różnorodne testy statystyczne (*IBM SPSS Statistics 27*) pozwalające na obiektywne zilustrowanie

wyników badania oraz na dokładną weryfikację stawianych hipotez. Hipotezy (zerowa i alternatywna) dotyczą czterech centralnych pytań, stawianych w pracy, a dotyczących związku między liczbą poprawnych odpowiedzi a zmiennymi dydaktyczno-gramatycznymi, takimi jak liczba godzin hiszpańskiego na roku, typ ćwiczenia lub typ zdania. Następnie otrzymane w badaniu zmienne, takie jak: wyniki ćwiczeń (A, B), typy zdań podrzędnych (*sustantivas, adjetivas, adverbiales*), odpowiedzi podwójnego wyboru, poddano szczegółowej analizie statystycznej z udziałem skomplikowanych współczynników (średnia, mediana, odchylenie statystyczne, stopień odchylenia, współczynnik istotności). Wszystko to służyło stworzeniu bardziej obiektywnego obrazu uzyskanych wyników niż ten wynikający wyłącznie ze średniej statystycznej. To udane i potrzebne posunięcie, które zrealizowano pomyślnie. Świadczy to o wysokiej kompetencji doktorantki w sferze zaawansowanych badań statystycznych. Autorka posługuje się także współczynnikiem korelacji służącym jej do zmierzenia związku między uzyskanymi wielkościami.

Na koniec autorka przystępuje do analizy błędów popełnionych przez studentów w przeprowadzonym badaniu. Na wstępie dokonano typologii błędów, a następnie ich prezentacji statystycznej za pomocą tabel i kolorowych wykresów. Autorka bierze pod uwagę wszystkie dotychczas wymienione zmienne (rodzaj zdania, rok studiów, typ ćwiczenia, itd.). W rozdziale tym udzielono także odpowiedzi na cztery pytania badawcze postawione we wstępie pracy. Autorka uzasadnia swój wybór (hipoteza 0 lub 1) wynikami przeprowadzonych testów statystycznych, a w szczególności współczynnikiem korelacji Spearmana. Na końcu pojawiają się wyniki czterech przeprowadzonych ćwiczeń z podaniem wszystkich uzyskanych odpowiedzi (konkretnych form czasownikowych). Część ta zajmuje około dwudziestu stron, ale nie jest poprzedzona żadnym nagłówkiem w tekście, ani uwzględniona w spisie treści. We wnioskach końcowych autorka przedstawia praktyczną wartość przeprowadzonego badania o istotnym znaczeniu dla dydaktyki języka obcego, np., to, że najwięcej błędnych odpowiedzi uzyskano w zdaniach okolicznikowych i zdaniach podwójnego wyboru. W mojej ocenie takie dane są nawet cenniejsze niż odpowiedzi na cztery pytania podstawowe, które postawiono w pracy.

Aspekt metodologiczny jest bardzo silnym atutem pracy. Autorka wykazała się wysoką kompetencją i skrupulatnością w obróbce statystycznej uzyskanych wyników. Tak rzetelne badanie pozwala na wyciąganie bardzo miarodajnych wniosków. Autorka potrafi je umiejętnie wyciągać dostrzegając związek między różnymi, pozornie niezależnymi zmiennymi. Proponuje także pewne rozwiązania na przyszłość w celu zwiększenia efektywności nauczania użycia trybów w języku hiszpańskim przez Polaków. Chodzi o pewne zmiany programowe oraz metodyczne (umiejętne użycie technologii informatycznych).

Praca stanowi cenny materiał badawczy uzupełniającym badania dotychczasowe dotyczące nauczania gramatyki hiszpańskiej.

Rozprawa jest napisana bardzo dobrą hiszpańszczyzną (nieliczne błędy w użyciu rodzajnika). Na pozytywny komentarz zasługuje szczególnie stylistyka dyskursu naukowego. Świadczy ona o dobrym opanowaniu warsztatu w sensie merytorycznym i formalno-terminologicznym. Redakcyjnie praca też nie budzi zastrzeżeń. Wyniki przedstawiono w licznych poprawnie sporządzonych i przejrzystych (kolorowych) tabelkach, wykresach i schematach. W aneksie dołączono pełną treść czterech ćwiczeń, których wyniki stanowią korpus badawczy dysertacji.

Pracę oceniam bardzo pochlebnie, wskazując na jej wysoki poziom merytoryczny i formalny. Drobne błędy są rzeczą naturalną i nie wpływają na wartość całości. Opracowanie powinno stanowić ważny impuls do dalszych badań nad dydaktyką systemu werbalnego języka hiszpańskiego. Reasumując dotychczasowe spostrzeżenia, stwierdzam, że **rozprawa doktorska mgr Agnieszki Kruszyńskiej spełnia całkowicie wymagania stawiane pracom doktorskim. Wnioskuje jednocześnie o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Poznań, 27.07.2023

